

Scenariusz lekcji - kl. II

ТЕМАТ: Каляды абрад - „Шчодры вечар”.

Целе specifically: Уцеў:

- называе этапы Святаў Божага Народзена
- выповіада сід на тэмац прычытанэга урывка тэксту
- парэадукуе прычытанэе вядомасці
- вніоскуе
- разуміе значэнне спусцізны свох прыдкў
- старэ сід падтрымываць традыцые лудовэ
- прыпэравадза вывяд на тэмац „счодрэго” вэчэру
- пуглэбля свогэе вядомасці

Час: двэе адносткы лекцыjne

Методы: „бурза мўзгў”, праца з тэкстам, размова керована, пугаданка

Формы: праца індывудуална і груповэ

Ўродкы дыдактычны: нагрэня колэду, чоінка, тэкст, заданя дла каждай групы, реквзыты до врўб - „полана”; талерц, абрэчка...

Прыбег лекцы:

I. Фаза вправадзајаца.

1. Учнїовіе слухаја колэду.
  2. Размова керована на тэмац Святаў Божонародзєнїовых.
- *0cm">Растлумачце слова „Каляды”.*
  - *гэта перыяд ад 6 да 21 студзєня*
  - *Назавїце важнїя днї гэтага перыяду.*
  - *Каляда (ўрачыстая вячэра), тры днї Ражджаства Хрыстова, вячэра перад Новым годам, Новы год, вадзяная Каляда і тры днї Вадахрышча (Трох Каралёў).*
  - *Пачынаючы ад Каляд распачыналїся святїя вэчары, у якїя нельга было нїчога рабїць. Як з гэтага вынїкае - усє днї і вэчары былі вельмі важнїя.*
  - *Хто з вас ведае, як называецца вэчар перад Новым годам?*

- шчодры вэчар, шчадрэц, багаты, мясны, тоўсты, гагатуха (учнїовіе называја і запїсуја на таблїцы)

II. Фаза рэалїзацыjna.

1. Запїсанїе на таблїцы тэмац і окрєслєнїе целу лекцы.

- *Галоўнай мэтай нашага ўрока будзе пагутарыць на аснове тэксту і вашых ведаў на тэму гэтага вечара (думаю, што вы размаўлялі са сваімі бабулямі і дзядулямі)*

2. Rozmowa kierowana.

- *Нашую працу распачнем ад выяснення этымалогіі запісаных на дошцы слоў. Скажыце, на колькі сінанімічных груп можам падзяліць названыя тэрміны?*
- *на тры: шчодры, шчадрэц і багаты, мясны і тоўсты, гагатуха*
- *Адкуль паходзіць назва першай групы слоў?*
- *ад вялікай колькасці страў на стале ў гэты вечар*
- *Так. Гэты вечар замыкаў увесь год. Быў ён быццам падлікам пладоў людскай працы. Быў сталом багацця гэтага года. Кожная жанчына старалася нарыхтаваць як найбольш страў, бо яны верылі, што ад гэтага сям'і давядзецца на працягу цэлага года жыць багата.*
- *А адкуль паходзіць назва другой групы слоў?*
- *усе стравы былі тлустыя, моцна палівалі іх свіным тлушчам*
- *Адкуль узялася „гагатуха“?*
- *Мая бабуля гаварыла, што гэта звязана з голасным смехам, які спадарожнічаў у гэты вечар. Па сяле хадзілі маладыя дзяўчаты разам са „шчодрай“ - прыгожай сяброўкай, апранутай у святочнае адзенне, на галаве якой знаходзіўся папяровы вянок з рознакаляровымі стужкамі. Яны віншавалі гаспадароў са святам, так як калядоўшчыкі, і спявалі свае песні – шчадроўкі, у якіх паўтаралася „го-го-го“, „гу-гу-гу“.*
- *А можа ведаеце словы нейкай песні?*
- *„Гу-гу-гу!*

Дайтэ того,

Што на рогу -

Кішкі з міскі,

Колбаскі з ласкі”.

- Гэта быў асаблівы вечар. Заканчваўся год, і пачыналася нешта новае. Якраз гэтага новага і чакаў чалавек.

3. Podział klasy na 6 grup ćwiczeniowych. Każda otrzymuje tekst i pytania do niego. W ciągu 10 minut szuka na nie odpowiedzi i tytułuje swój tekst.

I група: а) Загаловак урыўка.

б) Назаві стравы, якія знаходзіліся на святочым стале?

в) Чаму ўсе стравы палівалі свіным тлушчам?

г) Да чаго выкарыстоўвалася лямешку?

д) Чаму кашы нельга было рыхтаваць на вячэру перад Новым годам?

II група: а) Загаловак урыўка.

б) Якія звычаі былі характэрныя для таго вечара?

в) У чым заключаўся „маскарад”, а ў чым „супольнае купанне”?

г) Якія вераванні былі звязаныя з гэтымі звычаям

III група: а) Загаловак урыўка.

б) Растлумач слова „фокус”.

в) Назаві фокусы, якія выступалі ў гэты вечар.

г) Да чаго залічыце фокусы хлопцаў?

IV група: а) Загаловак урыўка.

б) Што рабіла дзяўчына, каб даведацца ці выйдзе замуж?

в) Каторая варожба вам вядомая?

V група: а) Загаловак урыўка.

б) Што рабіла дзяўчына, каб убачыць свайго будучага мужа?

в) Што можаце сказаць пра гэтыя варожбы?

VI група: а) Загалавак урыўка.

б) Хто быў частым героем варожбаў?

в) Заскажыце пра іх.

VII група: а) Загалавак урыўка.

б) Якія рэквізыты былі патрэбныя для варожбаў?

в) Заскажы пра гэтага віду варожбы

3. Przedstawiciele grup prezentują swoją pracę.

4. Uczniowie wykorzystują poznane wiadomości w praktyce – wróżą.

III. Faza podsumowująca.

1. Pogadanka na temat zwyczajów „szczodrego” wieczoru.

• Што думаеце пра заняткі вашых продкаў у ноч перад Новым годам?

• цікавыя, дзіўныя, смешныя, трацілі час...

• Шчодры вечар у нашых продкаў быў вельмі цікавым і забаўным.

Ніхто ў гэты час на нікога не гневаўся. Злавацца грэх. Заўтра Новы год, дзень новага шчасця, новых спадзяванняў, усе з нецярплівасцю на яго чакалі. Шкада, што вашыя заняткі ў гэты вечар так далёкія ад тых, пра якія сёння напаміналі. Думаю, што дзякуючы сённяшняму ўроку фокусы хлопцаў і варожбы дзяўчат не будуць вам чужымі.

Praca domowa:

Няхай дзяўчаты напішуць пра свае варожбы, а хлопцы пра свае фокусы.

„Шчодры вечар”

I група: Самым істотным момантам „шчадроўніка“ з'яўляецца вячэра. Якраз ад яе пачыналася ўся далейшая абраднасць. Была яна сапраўды багатая. Смажылі яешню, пяклі аладкі, варылі мяса, падавалі каўбасы. Было тут усё тое, чаго чалавек не бачыў у штодзённым сваім бытаванні. Потым моцна палівалі ўсе стравы свіным тлушчам. Мела гэта сваё значэнне. Людзі верылі, што такі захад забяспечыць іх тым, што ў нованаступаючым годзе будуць радзіцца прыгожыя і тлустыя парасяты. Аднак і былі стравы рытуальныя. Прыкладна, абавязкова мусіла быць печаная бульбяная кішка.

Наступнай стравой была лямешка – рэдкая кашка з мукі з маслам або з салам. Падчас вячэры мазалі субяседнікі сабе ёю галовы. Дзяўчаты ў сваю чаргу, набраўшы лямешкі ў жмені, ішлі да суседзяў або знаёмых, асабліва туды, дзе былі нежанатыя хлопцы і, мажучы ім лямешкай далоні, жадалі ўсяго добрага.

Непажаданай стравой у гэты вечар была каша, навараная з прасяных або ячменных круп (куцця). Лічылі, што спажыванне яе будзе прычынай з'яўлення на целе чалавека балячак і высыпкі. Гэтую страву падсоўвалі таму, каму хацелі за нешта адпомсціць.

II група: Наступным элементам святкавання, звязанага з апошнім днём года, былі своеасаблівыя звычаі. Так, калі на Каляды каляднікі хадзілі па хатах са звяздою, на Вялікдзень пад вокнамі спявалі валачобнікі, на Юр'я качалі каравай, то на „Гагатуху“ адбываўся маскарад. Моладзь, асабліва хлопцы, адвечоркам пераапрааналіся за цыганоў, жыдоў, дзядоў і хадзілі па хатах або па вуліцы. Спявалі, віншавалі, рабілі жартоўныя хокусы. За гэта атрымывалі падзяку (у форме каўбас, пірагоў). Паяўляліся ва ўсім гэтым і звяры. Вадзілі „бусла“, „казу“ або „мядзведзя“ (гэта пераадзетыя хлопцы). Быў таксама гарбаты

„дзед“. І яго баяліся найбольш. Вось забягала такая група ў хату, дзе варажылі дзяўчаты, і „дзед“ так і стараўся падкінуць адной з іх косць, а гэта азначала старапаненства.

Наступнае дзеянне – абрад супольнага купання. У той час, калі заўжды жанчына сарамліва хавала сваё цела ад мужчыны і наадварот, дык у гэты вечар прападаў усялякі сорам. Абмывалі адно другога, дапамагалі. Лічылі, што такім чынам змываюць з сябе ўсе клопаты і турботы, якія прынёс ім адыходзячы год. А назаўтра раніцай, на першы дзень Новага года, „абмываюцца грашыма“ (бралі ў далоню манеты, палівалі вадой і аблівалі твар), каб быць цэлы год багатымі.

III група: У той вечар ніхто на нікога не крыўдзіўся, нават за найгоршыя фокусы. А былі яны неаднакратна цяжкія. Менавіта, хлопцы патрапілі зацягнуць на страху воз ды накласці на яго гною, перавозілі стагі з сенам на другое месца, хавалі вароты, затыкалі шматамі або саломай коміны, завязвалі або забівалі дзверы. Потым, зразумела, дапамагалі „пакрыўджанаму“, але ён тады мусіў частаваць гарэлкай і закускай.

Высыпалі таксама попелам дарогі паміж маладымі людзьмі. Такая дарога мела на мэце запэўніць паспяховасць у іхнім каханні. Часам з гэтага рабілі жарт і высыпалі попелам дарогу паміж сялібамі варожых сабе людзей.

IV група: Важнае месца ў гэты вечар займала варажба, а самымі актыўнымі ўдзельнікамі яе былі дзяўчаты, якія марылі аб шлюбе, аб шчаслівай жаночай долі і дабрабыце.

Варожбы для таго, каб даведацца, пойдучь замуж дзяўчаты ці не:

Беглі пад вокны суседняй хаты, сыпалі зерне аўса і прыслухоўваліся да святочнай гаворкі. Калі да іх даляталі словы: „не спяшайцеся, пасядзіце, вечар доўгі“, „яшчэ рана, паспееце трапіць дадому“ - то гэта прадказвала працяг дзявоцтва. Калі ж госці казалі: „час збірацца, хопіць сядзець, пара ісці“ - гэта ўспрымалася радаснай весткай аб замужжы.

Варажылі на сцяблінках сухога ільну. Бралі дзве сцяблінкі, падпальвалі і падкідвалі ўгору. Калі яны пераблытаюцца між сабой – павяжуць рукі маладым вясельным ручніком, калі ўпадуць паасобку – прыдзецца сядзець у дзеўках яшчэ год.

Выбягалі на двор, хапалі бярэмя дроў або сыпалі ў прыпол трэскі (wiógr), потым ішлі ў хату і лічылі. Парная колькасць прадвяшчала замужжа, няпарная – працяг дзявоцтва.

У таямніцы перад адной з дзяўчат клалі пад міскі малітоўнік, пярсцёнак, зямлю, ляльку і чакалі, якую міску тая адкрые. Абазначала гэта адпаведна старапаненства, шлюб, смерць і няшлюбнае дзіця.

V група: У гэтую пераднавагоднюю ноч дзяўчына, якая хацела ўбачыць свайго будучага мужа, ішла да проглубкі (przerębli) або студні і ўглядалася ў тонь вады, дзе меў паказацца назначаны ёй лёсам мужчына. Вядомай таксама была варажба з люстрам. Звычай вымагае ад дзяўчыны, каб у поўнач замкнулася сама ў нейкай хаце або гаспадарчым будынку, асветленым толькі свячой, скінула бялізну і голая пачала моцна ўзірацца толькі ў люстэрка. Каб узмоцніць страх, засцілалі абрусам стол, клалі на яго два настольныя наборы (zastawy stołowe), ставілі два крэслы, і раздзетая дзяўчына сядала спіной да стала і ўзіралася ў люстэрка так, каб убачыць свайго жаніха.

Вядомая таксама так званая „язда ў паветры“. Збіралася група дзяўчат, ішлі на лёд, рабілі проглубку, раскладалі каля яе цялячую або конскую шкуру, абрысоўвалі ўсё гэта кругом нажом або свечкай, і сядалі. Адважнейшая дзяўчына прасіла ўголос, каб занеслі яе разам з сяброўкамі да будучага мужа. Былі яны перакананы, што з проглубкі выйдучь духі і занясуць іх разам са шкураю туды, дзе жыве той, хто з ёю ажэніцца.

Перад сном уваходзілі на гару і абягалі ў напрамку супраць сонца комін. За трэцім разам меў паказацца будучы муж.

VI група: Да варожбаў выкарыстоўвалі звяроў і птушак. Часта паяўляецца сабака і певень. Сабакі і птушкі, згодна з перакананнем людзей, былі частым месцам пасялення душ памерлых або дэманаў.

Збіраліся ў хаце некалькі дзяўчат. Клалі на падлозе па скібцы хлеба і ўпускалі не надта лакомага сабаку. Да чыёй скібкі першай падыдзе сабака, тая і першай пойдзе замуж.

Сыпалі на падлогу збожжа і пускалі пеўня. Да чыёй купкі падыдзе певень, тая і выйдзе першай замуж.

Бралі гаршчок з лямешкай і выносілі на панадворак ды падыходзілі да студні. Стукалі гэтым гаршчком аб калодзеж і слухалі, з якога боку забрэша сабака. Ён адкрэсліваў напрамак, адкуль будзе муж.

Абыходзілі поўначчу хату і наслухоўвалі брэху сабакі.

Узлазілі на плот або вароты, ставалі на месца, дзе смалілі забітую перад Калядамі свінню, і таксама слухалі, з якога боку забрэша сабака. Часта пры гэтым гукалі.

Сядала дзяўчына на кацюбку і „ехала” на ёй да хлява. Калі зарохкала свіння, абазначала гэта замужжа. У іншых мясцовасцях гаварылі, што выйдзе толькі тады, калі адазвецца мацёра, але калі паршук,- мусіць чакаць яшчэ год.

Дзяўчаты ішлі ў хлеў і хапалі ў цемры авечак. Спадзяванні на шлюб маглі споўніцца ў той, якой у рукі трапляўся баран.

Пяклі блін, ішлі з ім ў двор, рвалі на кавалкі і, заплюшчыўшы вочы, раздавалі жывёле. Калі блін з'ядаў вол – мінецца дзявочае гулянне.

VII група: А гэта іншыя варожбы:

Дзяўчаты лічылі штахеты ад слупа да слупа, называючы: „маладзец, удавец”. Апошняя называла стан будучага мужа.

Варацы лямешку, дзяўчына брала лыжку, якою яе мяшала і абягала з ёю вакол хаты ды зноў пачынала мяшаць. Мела гэта запэўніць, што ўсе кавалеры, якія прыедуць у гэтую вёску ў сваты, будуць ехаць толькі да яе.

Павячэраўшы, дзяўчына хавала за рукаў лыжку і ішла з ёю на вуліцу. Імя першага напатканага мужчыны і было імем будучага мужа.

Мералі чаравікамі хату. Чый першы дойдзе да парога, тая і першая пойдзе замуж.

Opracowała Eugenia Taranta

Wykorzystałam artykuły:

Michał Szachowicz „Hahatucha”

Jan Kruk „Biełaruskija zimowyja abrady – Szczodry wieczar”